

Nr 447

Av herr **Wedén m. fl.**, om andel för de anställda i långsiktigt företagsparande.

(Lika lydande med motion nr 385 i Första kammaren)

I en av folkpartiet till förra årets riksdag framlagd motion angående andel för de anställda i den förmögenhetsbildning som uppstår inom företagen gjordes inledningsvis följande påpekande:

I långtidsutredningens betänkande — Svensk Ekonomi 1966—1970, SOU 1966: 2 — har vissa planer beträffande investeringar, produktion, export m. m. sammanställts, som efter korrigeringar mynnar ut i en uppskattning av det framtida kapitalbildningsbehovet. Långtidsutredningens reala kalkyl har tagits som utgångspunkt i professor Kraghs betänkande om de finansiella långtidsperspektiven. Ett av huvudproblemen i detta sammanhang kan i korthet uttryckas sålunda. Långtidsutredningen pekar på att stora investeringsbehov — såväl privata som offentliga — kommer att föreligga.

De anspråk på stora investeringar inom den svenska ekonomin, som här tecknats och som är en förutsättning för att tillväxttakten inom denna skall utvecklas väl, kräver naturligtvis för sitt förverkligande tillgång till motsvarande sparande. Kapital- och kreditmarknaderna i Sverige har visserligen under senare år icke uppvisat samma knapphet som tidigare under efterkrigsperioden. Detta sammanhänger till en del med en viss konjunkturavmattning. Men det beror också på att den förda ekonomiska politiken som sådan skapat mindre tillfredsställande förutsättningar för investeringar inom flera sektorer. Sålunda har t. ex. under det senaste året en prohibitivt verkande extraskatt varit i kraft för s. k. oprioriterade byggnadsinvesteringar, en anordning som nyligen upphävts och som drabbat icke minst handels investeringar.

Det vore defaitistiskt och oförsvarligt att utgå ifrån att det läge med stagnerade investeringar inom centrala områden och en, i stor utsträckning som en konsekvens därav, försämrad tillväxttakt i hela ekonomin skulle bli bestående för lång tid. Något sådant skulle naturligtvis allvarligt försämra förutsättningarna för en fortgående och relativt snabb förbättring av levnadsförhållandena för det stora flertalet medborgare och även försämra utsikterna till verkningsfulla åtgärder till låginkomstgruppernas stöd. Å andra sidan: Om konjunkturutvecklingen och förbättringar i den ekonomiska politiken leder till att en investeringsutveckling liknande den av långtidsutredningen förutsedda på nytt kommer i gång, då kommer åter stigande anspråk på väsentligt ökade sparmedel att ställas.

När det gäller vägarna att tillgodose dessa anspråk framhöll vi i förra årets motion att varje tanke på en återgång till en sådan form av sparande, som för 50 till 100 år sedan spelat en stor roll och som byggde på väldiga olikheter i inkomster och skärpte ojämnheter i förmögenhetsfördelningen, måste anses som förflugen. De förändringar av skattesystemet som i så fall skulle ske är så stora, att den nuvarande av alla demokratiska meningsriktningar accepterade principen om skatt efter bärkraft skulle slås sönder. Vi framhöll också att vi gärna vill stimulera det enskilda hushållssparandet inom de ramar som nu står till buds. Det syntes oss emellertid samtidigt klart att de problem beträffande sparandet som vi reser inte kan lösas enbart genom en gynnsammare utveckling av det enskilda hushållssparandet.

Vi betonade också vår uppfattning att koncentration av makten, statlig eller enskild, över kapitaltillgångar och deras användning skall motverkas. Vi pekade på att det offentliga sparandets andel av totalsparandet torde uppgå till ungefär 50 procent och att denna andel beräknades fortsätta att öka under de kommande åren. Utifrån förutsättningar av här angiven typ utvecklade vi i förra årets motion följande resonemang:

En stor del av lösningen på kapitalbristproblemen måste sökas inom företagssparandets sfär. Från våra utgångspunkter kan vi emellertid inte nöja oss med att bara formulera och söka driva igenom en politik som gör möjligheterna för en avsevärd ökning av företagssparandet gynnsammare utan hänsyn till fördelningen av detta sparande. Under 1950-talet hade vi ett mycket stort företagssparande här i landet. I genomsnitt kunde våra företag finansiera alla sina investeringar med sådant sparande. Utan tvivel tillfördes aktieägarna härigenom väsentliga värden. Den starka nedgången som sedan inträffat förklaras främst av den intensivare konkurrensen och inflationens kostnadshöjande effekt, som minskat vinstmarginalerna, samt av att företagens möjlighet att göra skattefria avsättningar till egna fonder i stor utsträckning upphört.

Från våra utgångspunkter kan det inte vara något fel utan tvärtom en fördel att finna former som gör inte blott aktieägarna utan även företagens anställda delaktiga i den förmögenhetsbildning som under lång tid hålls kvar inom företagen. Därigenom skulle incitamenten förstärkas till en bred och sund fördelning av denna förmögenhetsbildning samtidigt som möjligheterna för ett ånyo växande företagssparande utan besvärande intressemötsättningar skulle växa. En politik i detta syfte måste utformas så att den får en vid anslutning.

Vilka huvudlinjerna därvid bör vara kan här endast antydvas. För det första torde det vara klart, att för varje år kontant utbetald andel i vinst för de anställda icke står i överensstämmelse med denna princip. Man skulle i stället kunna formulera principen så, att de anställda får genom företagssparandet en personligt ägd tillgång som de för varje år kan disponera avkastningen av men inte vid varje tillfälle de skulle önska kan ta ut ur företaget. Man skulle kunna säga att det i hög grad är fråga om en länge uppskjuten andel i vinst. Det är klart att det dock måste finnas kriterier under vilka den anställde kan få tillgodogöra sig även själva tillgången, kapitalbeloppet.

De grunder efter vilka ett inom företagen på lång tid bundet sparande skulle kunna fördelas bland de anställda bör i främsta rummet diskuteras av arbetsmarknadens parter.

Den andel i sparandet inom ett visst företag och avkastningen därav som den anställde kommer att få måste han naturligtvis kunna behålla även om han flyttar till ett annat företag. Några förbehåll bör inte uppställas i detta avseende. Oöverkomliga svårigheter att med tillämpning av modern datamaskinteknik ordna individuella tillgodohavandekonton hos ett stort antal företag för ett ännu mycket större antal löntagare torde inte behöva föreligga.

Ett särskilt problem utgör risken för förlust vid konkurser och företagsnedläggelser för löntagarna. Ett försäkringssystem med en låg premie kan räcka för att skapa trygghet mot dylika risker. Ett ytterligare problem är formerna för de tillgångsbevis som skall lämnas de anställda. I detta avseende bör troligen olika möjligheter erbjudas.

En förutsättning för system av i denna motion diskuterad art är emellertid säkerligen att särskilda regler skapas för den skattemässiga behandlingen av detta. Dessa regler bör stimulera till införande av dylika system.

När det gäller formerna i övrigt för de anställdas andel i långsiktigt företagssparande kan naturligtvis åtskilliga variationer tänkas. Den kan ges formen av reverser, som löper med en viss ränta. Den kan också ges formen av t. ex. obligationer av särskilt slag eller av nyemitterade aktier i företaget. När det gäller de särskilda skatteproblem som måste lösas för att en ordning av här beskrivet slag skall vinna en större utbredning vill vi framhålla den betydelse det skulle kunna ha, om avkastningen på de förmögenhetsandelar som de anställda erhåller i varje fall under en period av viss längd kunde vara skattefri eller åläggas endast en reducerad beskattning.

Tidigare har från vår sida framhävts betydelsen av ett relativt högt företagssparande för att en erforderlig investeringsnivå och en god ekonomisk tillväxttakt skall uppnås. Särskilt gäller detta i samband med de riskbärande investeringar som ofta leder till att forskning och tekniskt utvecklingsarbete kan väl tillvaratas och resultera i bl. a. en kraftigt höjd produktivitet. Det är uppenbart att benägenheten att göra sådana investeringar i allmänhet blir större inom företag med en hög soliditetsgrad än inom företag som tvingas att helt eller i dominerande grad arbeta med lånat kapital och som därför, även vid ganska små misslyckanden, kan komma på obestånd med beklagliga konsekvenser givetvis även för de anställda. En invändning som riktats mot denna tankegång, främst från olika löntagarorganisationers sida, har varit att en hög soliditetsgrad inom företagen skulle innebära ett i motsvarande mån minskat utrymme för löner och därmed vara ofördelaktigt ur fördelningssynpunkt sett. Bärkraften hos en sådan invändning bör bli mindre om en ordning, liknande den av oss skisserade, genomföres när det gäller företagssparandets fördelning. Alldeles bortsett från om så blir fallet eller inte kan emellertid ur andra synpunkter invändningar resas mot resonemang av denna typ. Och så har skett bl. a. i den undersökning, »Lönebildning och

samhällsekonomi», som genomförts av de ekonomiska experterna i Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation och Svenska arbetsgivareföreningen, Clas-Erik Odhner, Gösta Edgren och Karl-Olof Faxén. De tre experterna kommer i samband därmed även in på frågan om soliditetsgradens betydelse för frekvensen av riskbärande och särskilt starkt framsyftande investeringar. De säger bl. a.:

Fördelningen av investeringar på företag med olika effektivitet och expansionskraft bör vidare vara sådan, att tillväxteffekten — varvid såväl direkta som indirekta effekter bör beaktas — blir maximal, på den bas som ett givet investeringsutrymme sätter. I detta sammanhang blir fördelningen av investeringarna mellan »nyskapande» — som ofta är relativt riskfyllda — och mer konventionella, men mindre riskfyllda av stort intresse. En hög tillväxttakt förutsätter en viss andel nyskapande och riskfyllda investeringar. Det är ur finansiell synpunkt lättare att genomföra sådana investeringar i ett företag, när soliditeten överstiger vad företagarna bedömer som ett minimum. En minskning av soliditeten i näringslivet utöver en viss gräns kan väntas påverka investeringsinriktningen till förmån för konventionella, mindre riskfyllda projekt och därmed reducera tillväxteffekten av en given samlad investeringsvolym.

Beträffande inkomst- och förmögenhetsfördelningen anföres i den här citerade undersökningen:

En tredje värderingsgrund är inkomst- och förmögenhetsfördelningen. Otvivelaktigt föreligger ett samband mellan lönsamhetsförhållandena, fördelningen av finansieringen på självfinansiering, nyemission av aktier och lånefinansiering samt förmögenhetsfördelningen, även om detta samband är komplicerat. Ofta förs resonemanget som om det utan vidare skulle vara givet, att en minskning av lönsamheten och en ökning av lånefinansieringens andel av den totala finansieringen av investeringsverksamheten — parallellt med en minskning av företagets soliditet — skulle leda till en jämnare förmögenhetsfördelning.

Detta behöver emellertid inte nödvändigtvis vara fallet. Det är fullt möjligt att tänka sig realistiska förutsättningar, under vilka en låg soliditetsgrad i företagen — och även låg självfinansieringsgrad — sammanfaller med en växande ojämnhet i förmögenhetsfördelningen. Av betydelse i detta sammanhang är den s. k. hävstångseffekten, d. v. s. det förhållandet att en långt driven lånefinansiering, genom att den innebär en ökning av risknivån för det egna kapitalet, kan leda till en jämförelsevis låg och pressad låneränta i förhållande till kapitalets genomsnittliga realavkastning. Aktieägarna i de företag, som lyckas väl i den meningen att de når goda vinster, får se sina förmögenheter minskade mycket starkt. Eftersom ett expansivt näringsliv är ett av målen för samhällets ekonomiska politik, måste det föras en sådan ekonomisk politik att vinstföretagen överväger med ty åtföljande konsekvenser för förmögenhetsfördelningen. Är lånefinansieringens andel i den totala finansieringen lägre, blir dessa effekter på förmögenhetsfördelningen inte lika framträdande, samtidigt som den genomsnittliga avkastningen inklusive värdestegringen på aktier kommer att närma sig låneräntan, även om aktieavkastningen fortfarande ligger något högre.

Beträffande den rent inkomstpolitiska aspekten på de här behandlade problemen säges i undersökningen:

Överväganden rörande inkomstfördelningen kan inte begränsas till löneinkomster utan måste också omfatta kapitalinkomster och själva kapitalbildningen. Man har lagt tonvikten på att en hög självfinansieringsgrad med betydande nedplöjning av vinster betyder stora kapitalvinster för de ursprungliga ägarna. Det blir svårt att få löntagarna att begränsa sina anspråk för att möjliggöra tillräckliga investeringar i fall dessa samtidigt skall medföra stora vinst- och förmögenhetsökningar för företagens ägare. Detta är givetvis riktigt, men en låg självfinansieringsgrad med stor andel lånat kapital betyder å andra sidan en smal bas av eget kapital på vilket då kan falla procentuellt mycket stora vinster i fall verksamheten — inte minst genom en framgångsrik konjunktur- och näringspolitik från samhällets sida — blir lönsam. Detta ger ett snabbt växande förmögenhetsvärde åt egenkapitalet i företaget som beskattas mindre effektivt än de vinster som nedplöjes vid hög självfinansiering.

Dessa nackdelar kan emellertid motverkas genom att yttre finansiering delvis kommer till stånd som tillskott av nytt ägarkapital. Det vore i så fall angeläget att lagstiftningen och beskattningen finge en sådan utformning att tillskott av eget kapital till expanderande företag både från enskilt och kollektivt sparande främjades.

De tre experterna synes vidare vara överens om att delningen av utrymmet inom den konkurrensutsatta delen av vårt näringsliv mellan löner och vinster i hög grad är beroende av den efterfrågan på arbetskraft som det allmänna konjunkturläget skapar. Föranleder detta en minskning av lönernas andel leder det till en motsvarande ökning av vinsternas. Vi tror att denna iakttagelse i de här behandlade sammanhangen är relevant. De reducerar, såvitt vi förstår, ytterligare de fördelningspolitiska problemen inom en samhälls-ekonomi som arbetar med en relativt hög soliditetsnivå inom företagen. Här-till kommer en ytterligare aspekt som också framhålls av Edgren, Faxén och Odhner:

En annan värderingsgrund är tryggheten i anställningsförhållanden. Solida företag har större möjligheter till långsiktig planering, blir mindre beroende av övergående förändringar i efterfrågan etc. och kan därmed erbjuda stabila anställningsförhållanden. Å andra sidan kan en alltför hög soliditet leda till att företagen kan fortsätta sin verksamhet med låg effektivitet och stora förluster under lång tid i stället för att ställa sina resurser till marknadens förfogande och därmed till disposition för andra företag som kan utnyttja dem med större effektivitet.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att en parlamentarisk utredning tillsättes under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens parter och erforderlig expertis med uppgift att avge förslag om hur från det allmännas sida metoder att ge löntagarna andel i ett långsiktigt företagssparande kan stimuleras.

Stockholm den 27 januari 1969

Sven Wedén (fp)

Bertil Ohlin (fp)

Per Ahlmark (fp)